

V. Další výsledky AHM 2006

Všechny osoby ve věku 50-69 let, které ukončily své zaměstnání nejdříve v padesáti letech, byly dotazovány, jaké bylo jejich **postavení bezprostředně po skončení svého posledního zaměstnání nebo podnikání**. Celkový počet těchto osob byl 1 130,5 tis., o 85,8 tis. vyšší než počet osob, které již ukončily veškerou ekonomickou aktivitu (tento rozdíl vyplývá ze zahrnutí osob bez práce, které v budoucnu uvažují o další aktivní činnosti).

Podstatná část respondentů uvedla, že po skončení svého posledního zaměstnání odešla do starobního důchodu (885,4 tis., 78,3 %). Poměrně vysoký počet osob (12,9 % všech respondentů) uvedl, že byly po ukončení aktivity dlouhodobě nemocné nebo zdravotně postižené včetně případů odchodu do plného invalidního důchodu. To je na jedné straně skutečně důsledkem zdravotního stavu často souvisejícího s charakterem vykonávaného zaměstnání, když např. ve všech krajích byl podíl těchto osob zřetelně vyšší než v Praze. Je však zřejmé, že takto odpovídala i řada osob, které odešly do starobního důchodu. Podíl osob, které se staly v tomto věku nezaměstnané (za ČR celkem 7,0 %), byl nejnižší na Vysočině a v Praze, naopak nezaměstnaným se stal po ukončení svého zaměstnání prakticky každý desátý respondent v Olomouckém a Moravskoslezském kraji.

Hlavním **důvodem pro ukončení zaměstnání u osob, které odešly do řádného i předčasného starobního důchodu**, bylo dosažení důchodového věku (celkem 78,1 % z celkového počtu 885,4 tis.). Druhým nejvýznamnějším důvodem pro odchod do důchodu bylo propuštění nebo nedobrovolné ukončení podnikání (6,8 %), které se nejčastěji vyskytovalo na Olomoucku a v Moravskoslezském kraji. Zdravotní stav byl důvodem pro odchod do důchodu ve 4 % případů, stres a náročnost vykonávané práce byly příčinou odchodu ve 3,2 %, výhodné finanční podmínky pro ukončení aktivity ve 2,0 %.

Celá cílová skupina 50-69 letých zahrnutých do AHM 2006 byla dotazována, **za jakých okolností by respondenti zůstali ve svém posledním nebo současném zaměstnání**. Nejvýznamnější faktor, který by pozitivně ovlivnil setrvání v tomto zaměstnání byla **vhodnější pracovní doba**. Vhodnější pracovní doba zahrnovala případy částečného úvazku, nižší počet hodin, teleworking, změnu začátku a konce pracovní doby, pružnou pracovní dobu apod. Tuto možnost uvedlo celkem 206,1 tis. respondentů, tj. 8,5 % z celkového počtu zjištěných odpovědí. Za pozornost stojí skutečnost, že nejvyšší podíl těchto odpovědí byl v kraji s nejvyšším podílem pracujících ve vyšším věku – v Praze. Kladně odpovědělo 16,1 % dotázaných Pražanů. Poměrně často takto odpovídali i obyvatelé Středočeského a Ústeckého kraje.

Význam dalších možností, které by vedly k prodloužení bývalého či současného zaměstnání, byl nižší. Pouze 85,7 tis. (3,5 % odpovídajících osob) uvedlo, že by k tomu přispěla **možnost zdokonalovat nebo doplňovat svoje znalosti**. Podíl 5 % kladných odpovědí byl překročen pouze ve Středočeském kraji, Praze a v Pardubickém kraji, v ostatních krajích se pohyboval v rozmezí od 0,4 % v Olomouckém kraji do 4,4 % v Ústeckém kraji. Tento faktor, který by měl být v podmínkách České republiky jeden z nejdůležitějších pro prodloužení pracovní aktivity, je však aktuální zejména ve skupině dnešních třicátníků a čtyřicátníků, osoby ve starším věku jej z řady důvodů uvádějí jen zřídka. O něco častěji by uvítali respondenti **lepší bezpečnostní, zdravotní a hygienické podmínky** (6,5 %).

Pořadí vlivu těchto faktorů na možné prodloužení či setrvání v zaměstnání bylo u mužů i u žen stejné. Pozitivní vliv případného zlepšení podmínek pro rozhodování o prodloužení ekonomické aktivity však uváděli častěji muži. Ženy jsou naopak častěji rozhodnuty ukončit své zaměstnání po vzniku nároku na starobní důchod.

Tab. 16: Podíl pozitivního vlivu některých faktorů na případné prodloužení stávajícího nebo posledního zaměstnání 50-69letých osob

v %

Pohlaví	Vhodnější pracovní doba	Možnost zdokonalovat nebo doplňovat svoje znalosti	Lepší bezpečnostní, zdravotní a hygienické podmínky
Celkem	8,5	3,5	6,5
Muži	9,1	4,1	7,5
Ženy	7,9	3,0	5,6

V rámci AHM bylo zjišťováno, kdy osoby ve věku 50-69 let, které ukončily své zaměstnání nejdříve v padesáti letech nebo stále pracují a jsou starobní důchodci, začaly pobírat **řádný starobní důchod**. Nastavení podmínek pro odchod do důchodu je takové, že řádný starobní důchod začalo pobírat ve věku 55-59 let 58,5 % oslovených a ve věku 60-64 let 30 % z dané věkové skupiny respondentů. Ve věku 50-54 let začalo pobírat tento důchod pouze 109 tis. osob, tj. 10,9 % z této věkové skupiny respondentů. Velmi nízký podíl těchto osob, které začaly pobírat řádný starobní důchod před dosažením 55 let, byl hlavně v Praze a Středočeském kraji (pouze 4,5 resp. 4,1 %), naopak ve Zlínském a Moravskoslezském kraji se blížil 18 %. V ostatních krajích se hodnota tohoto podílu pohybovala v intervalu od 7,8 % v Plzeňském kraji do 15,8 % v Olomouckém kraji. Údaje o ženách jsou ovlivněny mj. zastoupením matek, které vychovaly větší počet dětí, v případě mužů pak četností zaměstnanců ve vybraných profesích (např. hornictví nebo letectví).

Otázka směřovala pouze na osoby, které pobíraly řádný starobní důchod. Neměly tedy být zahrnuty případy, kdy občané využili možnosti odejít do předčasného důchodu za výhodných podmínek, tak jak byly nastaveny v devadesátých letech a případy odchodu do plného invalidního důchodu. Je však zřejmé, že část respondentů, která odešla do předčasného starobního důchodu a po dosažení potřebného počtu let začala pobírat plný důchod, uvedla jako termín začátku pobírání plného důchodu odchod na odpočinek. I tyto skutečnosti vedly k tomu, že podíl žen v Moravskoslezském kraji, které odešly do starobního důchodu ve věku 50-54 let (23,6 %) byl 3,5x vyšší než v Praze (6,7 %) a obdobně počet mužů, kteří začali pobírat řádný starobní důchod ve věku 55-59 let byl na Ostravsku (33,4 %) téměř dvojnásobný proti republikovému průměru (18,4 %). Mimořádnou situaci v Moravskoslezském kraji dokumentuje i podíl 50-69 letých mužů, kteří odešli do starobního důchodu před dovršením 50 let (7,8 % proti průměru ČR 1,9 %).

Tab. 17: Věk, ve kterém začali příjemci řádného starobního důchodu tento důchod pobírat, podle krajů

Kraje	Celkem	Z toho ve věku		
		50-54	55-59	60-64
Celkem ČR	100,0	10,9	58,5	30,0
Hl. m. Praha	100,0	4,5	60,7	34,0
Středočeský	100,0	4,1	62,0	33,5
Jihočeský	100,0	12,2	56,8	30,8
Plzeňský	100,0	7,8	63,9	27,9
Karlovarský	100,0	12,1	62,5	25,1
Ústecký	100,0	11,0	56,6	30,3
Liberecký	100,0	8,3	57,1	34,2
Královéhradecký	100,0	10,9	61,2	27,9
Pardubický	100,0	8,8	54,8	36,2
Vysočina	100,0	14,7	56,1	28,5
Jihomoravský	100,0	9,6	58,9	30,2
Olomoucký	100,0	15,8	52,8	31,5
Zlínský	100,0	17,9	54,9	26,9
Moravskoslezský	100,0	17,7	58,1	23,6

V předchozí tabulce nejsou zahrnuty případy osob, které již mají nárok na starobní důchod, ale ještě jej nepobírají. Vesměs se jedná o případy práce „na procenta“, aby si respondenti zajistili vyšší starobní důchod. Celkem jich ve věku 50-69 let bylo 134,4 tis. Nejvíce z nich bylo v Praze (28,2 tis., tj. téměř 21 % republikového úhrnu), vyšší byl jejich počet ve Středočeském, ale i v Ústeckém a Moravskoslezském kraji. Počet pracujících žen s nárokem na důchod ale dosud jej nepobírajících byl s podílem mužů vyrovnán jak na úrovni ČR tak i v jednotlivých krajích.

Vedle počtu osob pobírajících starobní důchod a pracujících s nárokem na starobní důchod byl zjišťován i počet 50-69 letých, pobírajících **plný nebo částečný invalidní důchod**. Plný invalidní důchod pobíralo v tomto věku 109,0 tis. a částečný invalidní důchod 57,5 tis. Velká část respondentů pobírajících částečný invalidní důchod je však stále aktivní. Podíl těchto osob s plným nebo částečným invalidním důchodem byl malý a v celé republice se neprojevil významnější regionální odchylky opět s výjimkou Prahy, kde byl podíl osob s invalidním důchodem proti republikovému průměru asi poloviční. Údaje o počtech invalidních důchodců je však třeba vždy posuzovat společně se skupinou starobních důchodců, protože část respondentů po dosažení příslušné věkové hranice změnila druh pobíraného důchodu.

Respondenti ve věku 50-69 letých, kteří ukončili své pracovní aktivity nejdříve v padesáti letech byli dotazováni, zda pobírají jiné dávky pro staré nebo postižené občany nebo zda se jedná o zvláštní případy sociálně potřebných jako např. poskytování dávek či příspěvků na společné stravování, na speciální pomůcky, na telefon, úpravu bytu, na osobní dopravu postižených osob apod. Těchto osob bylo v dané věkové skupině 60 tis. Je však třeba připomenout, že cílová skupina nezahrnovala např. případy trvale zdravotně postižených, kteří nikdy nepracovali nebo přestali pracovat ještě před dovršením padesáti let.

Počet pracujících ve věku 50-69 let s nárokem na řádný starobní důchod, ať již jej pobírají nebo nepobírají, činil v minulém roce celkem 176 tis. osob. Většina z nich (134,4 tis.) k datu šetření důchod ještě nepobírala. Hlavním důvodem v pokračování pracovní aktivity bylo zajištění dostatečného příjmu domácnosti (104,8 ti.). Zvýšení budoucího starobního důchodu jako důvod další práce uvedlo 16,5 tis. osob. Poměrně výrazný je i počet těch respondentů v důchodovém věku, kteří pracují z jiných důvodů než finančních (54,7 tis.). Jiné než finanční důvody uváděli především pracující v hlavní třídě 1 KZAM – vedoucí a řídicí pracovníci, ve které uvedla tento důvod téměř polovina všech pracujících dané kategorie zaměstnání a významný byl i v hlavní třídě vědeckých a odborných duševních pracovníků a u kvalifikovaných dělníků, zemědělství, lesnictví a v příbuzných oborech. Jedná se hlavně o vysoce kvalifikované pracovníky nebo osoby, které ještě nechtějí ukončit své podnikání.

Pro naši ekonomiku je příznačný vysoký podíl pracujících na plný úvazek. Podíl zaměstnání na plný úvazek dosáhl ve 3. čtvrtletí minulého roku 95,6 % ze všech hlavních zaměstnání a spolu se Slovenskem byl nejvyšší ze všech členských zemí EU (EU 25-82,1 %, EU 15-80,1 %). Na rozdíl od řady jiných zemí je pro naši ekonomiku charakteristická vysoká míra zaměstnanosti na plný úvazek až do věku nabytí nároku na pobírání starobního důchodu, po čemž převážně následuje prudký zlom vedoucí k definitivnímu odchodu na odpočinek. To dokumentuje velmi nízký počet případů, kdy respondent snížil rozsah svého pracovního úvazku před ukončením veškeré aktivní činnosti. Počet těchto osob ve sledované cílové skupině jen mírně přesáhl hranici sto tisíc (101,2 tis.). V příštích pěti letech přitom uvažuje o tomto zkrácení pouze 18,0 tis. osob, takže tento způsob prodloužení ekonomické aktivity nemá zatím v našich podmínkách praktický význam.